КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 4.
КВІТЕНЬ
1938.
РІЧНИК XI.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ГЕРОЙ БУДНЯ.

Траґічна вістка розворушила всі уми: помер перший лікар нашої першої кооперативи здоровля, д-р Олександер Літинський. Помер — при виконуванні свого обовязку, заразившися при лікуванні недужого на пятнистий тиф.

Початкуючий рух здоровельних кооператив має вже свою першу драму: померла шляхотна душа, громадянин-ідеаліст з крови й кости, піонір між лікарями, що перший рішився піти інакшою дорогою, як ішли досі всі його товариші по званню. Помер суспільний лікар, притім суспільник взагалі. Ми його бачили при роботі в Ременові, де скоро увійшов у вир загально-громадської праці та душею пристав до будівництва сільської цивілізації.

Мав 29 літ усього, а вже лишив по собі таку память, такий жаль, що над його могилою роздавався плач зібраного селянства з району ременівської кооперативи здоровля.

Плач... Розумієте це слово? Чи буде хто плакати над могилою котрогось із нас? Посиплються може навіть промови й похвали (de mortuis...), але чи буде жаль, чи буде тиха, нештучна сльоза ув очах? А за ним плакали!

Кажуть, — що на траґічнім досвіді Ременова впаде паніка на наших лікарів, що не буде нових охотників йти на небезпечне діло. Не віримо в це. Думаємо, що буде навпаки. Величавий похорон д-р Літинського свідчить про те, що громадянство наше відчуло вже, що кооператива здоровля — це одна з найбільш відповідальних стійок на суспільно-народньому фронті

А у нас же так багато молоді, що палає бажанням жертвувати собою для загальної справи.

Є нагода доказату це ділом.

НОВЕ „ЛАПШИНСЬКЕ ДИВО"!

Невеликий допис про працю кооп. „Згода" пов. Болехів (Госп. Кооп. Часопис ч. 9) вартий пильної уваги. Може помиляємося, але нам здається, що піддана там думка, моглаби в нашій кооп. роботі відограти ролю подібну, як історичний вже

приклад дрібної ощадности в Лапшині коло Бережан, що започаткував у нас наш райфайзенівський рух.

Кооператори з Кальної завели у себе звичай збирати уділи від нечленів, але прихильників кооперативи шляхом парусотикових вплат при оказії кожноразового закупна (кооператива не бургує!). Сотики контує крамар в окремій книжочці. В такий безболісний спосіб кооператива зібрала від серпня до кінця м. року 97.77 сот. на уділовий капітал. В 1937 р. стягнено в цей спосіб 227.42 зл. 18 членів у той спосіб придбали повні уділи, а 32 членів має вже поверх половини уділової квоти.

Бачимо, що раз пущена в рух творча думка родить всякі помисли і шукає собі власних шляхів реалізації. Так, як Лапшин є і остане „унікум" в історії европейської кооперації, так само і в ділянці кооп. торгівлі нам прийдеться зробити неодин винахід, подиктований нашими спеціяльними обставинами.

Ми думаємо, що досвід кооперативи „Згода" в Кальній заслуговує на найживішу увагу всі наших кооператорів та як найбільше розпропаґування! Кальнівський винахід може бути для нас виходом з тої сліпої вулиці, в якій тупцюємо уже десятки літ, а якій на імя: застій у припливі нових членів та уділів.

ДИСКУСІЙНІ ВЕЧОРІ Т-ВА КООПЕРАТОРІВ.

В Т-ві українських кооператорів закінчилися виклади (популярно „реколекціями" названі), що збирали в малиновій салі Дому Української Кооперації двічі в тиждень протягом 2 місяців десятки осіб з львівського старшого, середнього і цілком молодого грмадянства. Починаючи вступним викладом містоголови Т-ва — темою рефедатів було цим разом обговорення сучасного стану ріжних форм нашого спілчанського руху, їх недомагань та пляну їх розбудови. На жаль, — дещо з програми відпало. Відпав реферат про найчисленніший сектор кооп. руху — сільські зак. збутові крамниці, відпав також і не відбувся виклад члена дирекції Ц. С. про „Шляхи розбудови українського промислу".

Чи малоби це означати, що нема у нас ще рішеної думки про цю преважну справу? А хочби навіть так мало бути — то вже сама гутірка на цю тему в ширшому крузі осіб моглаби, на нашу думку, рушити з місця цю, нині цілком застояну справу. Відбудова кооперативного промислу річ важніша, головно лекша і безпечніша, як прим. збт збіжа.

Реферати викликували здебільшого живий обмін думок, особливо ті, що не були самі собою за довгі (довгий реферат — коротка дискусія — відома річ).

Сприяла тому мила демократична атмосфера вечорів, яка давала змогу сказати собі нераз взаїмно до очей неодну правду, хочби й трохи прикру.

Тільки з такої атмосфери родиться щось нове і здорове. В атмосфері сухої офіціяльщини не родяться нові ідеї.

ОБНИЗИТИ ВІДСОТКОВУ МІРУ!

В місяці Райфайзена не завадилоб не тільки згадувати про нього та покликатися на його велике імя. Вартоби також щось зробити для тої справи, якій він служив.

А служив він справі знищення лихви на селі. Боровся спершу за цілком безвідсотковий кредит для бідних, а коли це виявилося мало реальним шляхом — за можливо найдешевший кредит.

Як його каси доходили і доходять до тої визначеної мети? — Найбільшою ощадністю у господарці, безплатною працею управ, різким поборюванням грошеробства і ґешефтярського духа в кооперативах.

Видимим знаком тих метод було і є явище, що відсоткова маржа в німецьких райфайзенках ніколи не була більша, як 1% (ріжниця між позичковим і вкладковим відсотком). При такій господарці було можливим до війни давати позички на 5%, найвище на 6%, нині — на 7%-8%.

А у нас?

Сором признатися. У нас, нині, коли закон не дозволяє платити від вкладок більше 5,5%, тільки невелика частина кредитових установ бере від позичок 9%, одиниці — 8%, а нормально ще й нині береться преспокійно 10%, а іноді ще й побічні „добровільні" оплати.

Як це назвати? Що це все має спільного з кооперацією, з Райфайзеном, з якоюсь суспільною діяльністю?

Направду, багато самообману в нашій роботі і фразеольоґії!

ІДЕ ПЕРЕДНОВОК.

На передновку зростають у нас споживчі кредити по кооперативах. Зачинає загніжджуватися якась пасивна толеранція до того явища, ослабає енерґія в боротьбі з боргуванням в цьому специяльно сезоні. Думка, що „в осени віддасться" і зовсім нерозумне „милосердя до потребуючого" впливає на те, що й управи кооператив і орґанізаційні осередки союзів примирюються з лихом.

А тимчасом — це ніяке милосердя, а просто слабість волі і небажання протиставитися злу. Хто справді потребує кредитової допомоги, а заслуговує на неї, для того створена дорога до кредитової кооперативи. Там в належний спосіб, солідно обдумавши справу з усіх боків, відповідно забезпечивши позику та її опроцентувавши — колеґія з кількох людей ухвалює людині позичку. Коли ж хтонебудь шукає кредиту поза тією дорогою, то очевидно або не має наміру солідно сплатити своє зобовязання, або затягає кредит без господарського обоснування.

Не сміє бути в нас слабости і мягкости в таких справах, де ходить про саме існування кооператив.

Ще одну річ варто розважити з нагоди передновку. Чи не орґанізуватиб спеціяльної передновкової допомоги потребуючим, якаб їх звільнювала від клопотів шукання кредиту? Приміром: наші кооперативи ухвалюють товарові звороти, або надплати (в молочарнях). Звичайно їх видача має місце перед Великодними Святами; одні члени з того справляють собі святочне, інші прокурюють і т. п. Та чи не булоби воно більш доцільно — видавати звороти аж по святах? Тоді цей гріш (товар) ставби неодному у пригоді, а кооперативні крамниці звільнивби від натовпу клопочучих кредиту.

Можнаби ще інші форми допомоги придумати на весну; може якісь роботи для кооперативи, якісь заготовки матеріялів для виробничих цілей кооперативи і т. д.

В цей спосіб можнаби боротися з передновковим бажанням боргів не самими лише заборонами. Тоді й успіх акції бувби більший.

ПОКІНЧИТИ З МІСЯЧНИКАМИ!

Акція проти споживчого борґування натрапляє на поважні перепони в тім, що по селах, а ще більше по містах завелася практика уділювання кредиту особам, що мають місячні доходи. Дарма, що між тими „місячниками" трапляються такі ж самі несолідні елементи, як і між звичайними селянами; дарма, що сам факт перенесення такої особи в іншу місцевість звичайно вже перериває її звязок з кооперативою. Чимало наших кооператив по селах, а в с і п о г о л о в н о по містах толєрують цей звичай. І всі поголовно — х и р л і ю т ь.

Всі ми — редактори, директори, ревізори і прості кооператори десятки літ систематчно бідкаємо над господарським каліцтвом наших сільських і міських товарових кооператив, і всі вперто не хочемо перевести радикально лікування найголовнішої причини їх недуги.

Як дбаємо, так маємо.

„NISZCZENIE PRZEDSIĘBIORCZOŚCI"

Звертаємо увагу наших читачів на хронікарський відділ у цьому числі нашого журналу. Найдуть у ньому реферат про проєкт корпорацій в Польщі — проєкт, якого наразі відрікся міністер торговлі і промислу, але автором якого є... віцеміністер цього ж ресорту, отже людина не менш авторитетна, як сам міністер.

Проєкт п. д-р Розе — це загроза повного збюрократизування всієї промислової діяльности в Польщі, а в нашій практиці — небезпека цілковитого загальмування розвитку українського

промсилу. Тому мусимо з найбільшою увагою слідкувати за розвитком цих тоталістичних тенденцій у Варшаві, які діждалися на сторінках поважних польських орґанів назви „проєктів на знищення промислу".

„ПЛЯНОВА" ГОЙДАЛКА.

У Злуч. Державах Америки дійшов до ухвалення засадничої натури закон про хліборобську продукцію. Цей „Farm Act" вбирає в законні норми практику уряду Рузвельта від 1933 року: плянового континґентування засівів 5 продуктів: пшениці, кукурудзи, рижу, бавовни, тютюну. Згідно з дотеперішньою практикою — заведення континґенту має признаки добровільности, бо залежить від згоди двох третин продуцентів даного продукту в даній провінції, але й тоді нема правного примусу держатися континґенту, тільки посередній: хто не держиться континґенту, ртатить право на дешевий державний кредит, деякі податкові пільги і т. д. На ділі це майже рівняється примусові.

Закон революціонізуючого значіння, як на вільні американські відносини, але мимо того не ворожимо йому великих успіхів. Буде те саме, що вже обсервуємо від 5 літ: континґенти будуть обовязувати, але при високих цінах — площа засіву ростиме! Ось у 1937 році вона була вже пересічно на 25% більша, як попередніми роками! (Це є причиною сучасної знижки цін збіжжа, а також — формального ухвалення Farm Act-у.)

М вже у свій час, признаючи доцільність таких реформ Рузвельта, як законна обнижка курсу доляра (віддовження), як зменшення годин праці в промислі (затруднення безробітних) і т. д., — що до обмежування площі засівів висловили свій скептицизм. Сумнів оправдався вповні, і то не лиш відносно Америки, але й Чехословаччини, де також аґрарні круги переперли таку реформу, і то в гострішій, бо примусовій формі. Правдивого надміру харчів на земній кулі не було, нема і не скоро буде. Дорога до зрівноваження господарських відносин не веде цими стежками. Не дивлячись на континґенти і заборони — ціна продукту буде єдиним правдивим реґулятором розміру хліборобської продукції. А піднести тривало ціни с. г. продуктів можна тільки через збільшення їх спотреби.

ЗБІЖЕВА ДЕРУТА.

Від двох місяців маємо нову обнижку цін збіжжа. Цим разом ціни жита, що їх у нас одержує продуцент, знизилися до 17—18 злотих (на біржах нотування, як звичайно вищі). Знижка — цим разом знову явище усесвітнє, помимо всіх митних і континґенових барієр. (Доказ існуючої мимо всього ще значної взаємозалежности світового господарства.)

Нині ціни збіж дають менше виглядів на оплатність, як перед роком. Висока збіжева конюнктура, що заіснувала від 1936 року і тривала два роки — є на закінченні.

Ті хлібороби, що в довірі до неї, — почали переставляти свою господарку здебільшого на збіжеву — нині бачать свою помилку. Рентовність збіжевої продукції нині не є ані трохи більша, як годівельної, а спеціяльно молочної. Ми у свій час остерігали наших хліборобів перед необачним випродуванням телят, а навіть коров. Нині неодин, може, кається, та запізно.

Остає в силі старе правило, що в наших умовинах не можна їхати на одному коні. Треба їх мати що найменше пару. — Наші кооп-ви вже відчули знижку цін, бо багато з них має втрати на нагромадженому збіжу і каються, що його маґазинували.

КООПЕРАЦІЯ В КРАСНОМУ ПИСЬМЕНСТВІ.

Кооперативний рух став уже на стільки помітним суспільним явищем, що силоміць вдирається і на сторінки нашої красної літератури. Ми вже у свій час згадували на цьому місці повість І. Садового в двох частинах п. н. „Безіменні плугаторі", де серед інших проявів нашого громадянського життя має своє місце й сучасне господарсько-еманципістне змагання нашого народу.

В цих тижнях появився третій і останній том капітального епічного твору Уласа Самчука п. н. „Волинь". Твір цей дає нам у трьох частинах еволюційний образ духового розвитку нашого волинського села (царська доба, революція, під Польщею). Як і треба було чекати, серед гущавини проблєм, що сиплються в нинішні часи навіть на „тиху волинську сторону" — має своє місце і кооперація. Ми бачимо молоду ґенерацію села, як вона турбується долею своєї слабовитої кооперативи, чуємо, як молоде село підсвідомо оцінює велику вагу цього, старим людям непривичного діла. Кооперативне діло тут — ще невеличке, воно в образі волинського села ще не є центральним місцем, але вже вичувається його притягаючу силу.

Трохи інакша справа, річ природня, на галицькому селі. Тут кооперативне змагання стало вже нині осередком зацікавлень активного селянського елєменту. Тут його діячами виступає не лиш молодь (нижче 20 літ), а ще у більшій мірі — „середняк" той що „воював за цісаря", а відтак „за Україну". Тут є вже й традиції суспільної орґанізації. Може й тому повість О. П. Білозерського п. н. „Димарівка живе", видана недавно накладом нашого „Т-ва Кооператорів", малюючи життя сучасного галицького села, дістала вже назву „кооперативної повісти" (термін сам по собі малозрозумілий, бо повість має бути повістю, не може бути ані „кооперативна", ані „некооперативна").

Кооперативні будні — навіть ті ніби сірі, прозаїчні — ховають в собі стільки моментів боротьби, змагань, радощів і траґічних розчарувань, — що дають направду чимало драматичного і нарративного матеріялу для вдумчивого мистця-обсерватора. Треба тішитися, що серед повені „повістей" з минулого життя, по найбільшій часті заповнених видуманими, паперовими героями,

— появляються книжки зі сучасного нам життя, яких автори не бояться вложити палець у горячу злобу дня.

Колись ми вже мали Карпенка-Карого, який у драмі „Над Чорним Морем" зачіпав первопочини нашого артільного спілчанства. З часу світової війни маємо повісти А. Крушельницького „Рубають ліс", з кооперативної буденщини. Потім була довга перерва. Добре, що вона скінчилася.

Може приклад названих авторів підбадьорить ще й других авторів зійти з котурнів високих тем на низи реальних буднів

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Розвиток цукрової промисловости України й П. Кавказу до перших років по революції.

Цукрова промисловість є головною галузю харчевого промислу і взагалі одною з найповажніших в цілому народньому господарстві України. При виробі цукру крім цього лишаються корисні відпадні продукти для с-господарства, як меляса, бурякова стужка тощо. З меляси виробляють спірт і поташ, буряковою стужкою відгодовують худобу, що при цьому постачає гній для угноєння ґрунту. Цкрово-бурякова промисловість у свойому розвитку звязана з плеканням працеємкової культури буряків, що вимагає багато робочих рук для управи плянтацій. Найбільша потреба на робітника в цукровій промисловости буває в осени та почасти зимою, коли селяни з околиць вільніші від занять. Поза цим для своєї праці цукрова промисловість потребує розвитку й побічних галузей, як випалу вапна, перерібки меляси, машинобудівництва й інших. З цукровою ж промисловістю злучені фіскальні інтереси держави, яка через акцизу на цукор одержує значні суми для свойого буджету.

На Україні цукрова промисловість є одною з найстарших й найпотужніших галузей. По вартости продукції вона займає 3-те місце після чорної металюрґії та камяновугільної. На П. Кавказі перед війною існувала лише одна цукроварня в Гулькевичах, правда з наймодернішим на той час устаткуванням. Ґеоґрафія розміщення цукроварень залежить головно від управи буряка, постачання палива, й наявности робочих рук. Перевозити буряки на великі віддалі не можливо, а тому натурально, що цукроварні будують в районах бурякосіяння. Цукроварні споживають багато водяної пари, на творення якої потрібно багато палива. Останнє ж при низькій тепловидатности (дрова, торф, руде вугілля) теж не виплачується, коли підвозити здалека. Найсприятливішими умовами для всіх цих трьох вимог розпоряджала Правобережна Україна. Вона мала поміркований клімат, родючий для буряків ґрунт, досить лісів (для палива) і найгустіше заселення

сільською людністю. Цим пояснюється найшвидший розвиток цукрової промисловости на Правобережжі, яке в короткім часі залишило далеко позаду давні цукрові райони к. Росії (Тульську, Тамбовську й Орловську губернії). До вже зазначених переваг ще слід додати те, що на Правобережжі було багато великих маєтків, які самі мали чималі капітали і розпоряджали ширшим кредитом. Отже легше було за гроші для будови цукроварень. Паливопостачання для цієї промисловости при дальнішому розвиткові залежало головно від підвозу вугілля з Донбасу. Перші цукроварні України належали переважно землевласникам. Цукрові буряки вони на початку одержували з власних плянтацій, а працею здебільшого користувалися кріпацькою.

На початку продукція цукрівень виносила яких 6—18 тонн за рік. Від 70-х років цукроварні на Україні починають перебудовуватись й заводити нові способи добування й рафінування соків; річна продукція одного робітника з 540 кґ. в 60-х роках підноситься до 3652 кґ. в р. 1880. Уже в р. 1848/49 на Україні разом обсівали 30470 га цукр. буряком, що складало 75,8% посівної площі к. Росії[1]). Далі бурякосіяння розвинулося швидко, дійшовши в р. 1914 до площі 576.395 га, становлячи уже 81.4% площі посіву цієї культури в к. імперії[2]). Війна й визвольна боротьба неґативно відбилася на сіянні буряків, знизивши його у р. 1921/22 до 170.881 га та 77.6% посівної площі СРСР, скоротившись на 70.3% проти р. 1914.

Перша промислова цукроварня на Україні збудована в р. 1825 Кушелівим-Безбородько в с. Макошині на Чернигівщині[3]). На прикінці рр. 80-х на Україні уже було 148 цукроварень з загальною продукцією 278.468 тонн (1887/1888). В р. 1894/95 на Україні працювало 153 цукроварень, які продукували 409.512 т., а в 1897 кількість цукроварень ще зросла на 159, з піднесенням продукції до 475.034 тони.

До війни цукрова промисловість України що до продукції бурякового цукру встигла зайняти почесне, бо 2-е місце (після Німеччини) серед продуцентів світу. Деякими роками її випереджала ще Австро-Угорщина, правильніше Чехія. Однак механізація праці на українських цукроварнях значно відставала від інших технічно розвинених країн. Через те на Україні на пероблення 1000 берковців (кругло 200 тонн) ц. буряку потребувалося (при 8 годиновій праці) 225—250 робітників, на що в Німеччині вистачало 74—80 робітників, а в ЗДПА з нею справлялися й 40—45 робітників[4]). Український цукор перед війною, опріч внутрішнього ринку, вивозився в Англію, Персію (для цього вироблялися спеціяльні малі голови) й Фінляндію. На початок світової війни

[1]) Ол. Плевако, З матеріялів до історії цукрової промисловости на Україні, 1927, ст. 42.

[2]) Сахарн. промішленн. СССР. Статист. справ. на 1921—22 г., 1923, ст. 210.

[3]) Ол. Плевакс, З мат. до іст. цукр. промисл. на Україні, 1927, ст. 6., 10.

[4]) И. М. Бык, Сахарная промышленность СССР, 1925, ст. 56.

українська цукрова промисловість була в найвищому розквіті. Кампанія р. 1914/15, що приправлялася ще за мирних часів, була найбільшою щодо посіву буряків (766.7 тис. га) і одною з найбільших щодо кількости одержаного цукру (172.5 тис. тонн).

Війна потроха розхитувала цукрову промисловість України, бо ускладнялося положення з кредитом, не вистачало транспорту, в значній мірі перевантаженого військовими перевозками, не хватало машин і ріжного устаткування, які нормально приходили з закордону, війною одрізаного і т. інш. Визвольна боротьба лише скріпила неґативні обставини для праці цукроварень. Багато цукроварень спалено, зруйновано і розграбовано при переході з рук до рук, що тут воювали. Адміністрація у цей час деморалізувалася через втручування військових, а часто й самоправство робітничих орґанізацій.

Кампанії почали запізнюватися й часто перериватися за недостачою підвозу сировини, палива або інших матеріялів. На 135 цукроварах Правобережжа й Чернигівщини уже в р. 1916 виріб на добу знизивсь на 30%, а трохи згодом і загальна продуктивність упала до 50% довоєнної норми[5]). Постійно зростали недбайливість й саботаж робітництва, дисціплина якого звелася на нівець, а через те у р. 1920 було потрібно в $3^1/_2$ більше робітників, ніж у р. 1913/14 на ту ж саму роботу. Наприклад у 157 цукроварнях, що входили до району Київцукру, витрата робочої сили на 1000 берковців переробленого буряка становила[6]):

	Витрачено на 1000 берковців роб. сили:		Перероблено 1-м робіт.	
Роки:	Робітників	у %%	Берковців	у %%
1913/14	190,62	100,00	5,25	100,00
1918/19	254,43	133,40	3,93	74,86
1919/20	610,75	320,40	1,64	31,24
1920/21	636,60	333,90	1,54	29,90

Отже у порівнанні з 1913/14 в р. 1920/21 продукційність одного робітника знизилася більше, ніж у тричі. Це не могло не відбиватися на якости праці й коштах виробу цукру в неґативному сенсі.

Після окупації України Московщиною влада останньої на підставі декрету з дня 2.V. 1918 року знаціоналізувала (удержавнила) всі цукроварні й підпорядкувала їх цукротестрові з двома обласними управліннями: в Києві для Правобережжа з 151 цукроварнями та 9 рафінадними фабриками і в Харкові для Лівобережжа на 44 цукроварень й 5 рафінадних фабрик. Всього ж на Україні цукротрест охопив 195 цукроварень та 24 рафінадних фабрик. З них лише 96 було діяльних, а 65 нечинних, 15 в оренді,

[5]) В. М. Ландо, Стан цукрової промисловости, 1922, ст. 20, 21.
[6]) И. М. Бык, Сахарн. промышленность в СССР, 1925, ст. 44, 45, 46.

а 25 було призначених до ліквідації. Керівництво цукроварнями зразу було передано в комуністичні руки: призначено на діяльні цукроварні 73% комуністів і лише 27% безпартійних[1]).

Працю цукрової промисловости за період з 1913/14 по 1921/22 рр. ми простежимо за такими даними[7]):

У абсолютних числах

Роки	Всього тис. тонн цукру	Тони на 1-у цукроварню	Сотнарів буряків на 1 га	Кільогр. цукру на 1 сотн.буряку
1914/15	1712,5	7290,5	25,6	13,5
1915/16	1522,0	6504,3	22,9	13,3
1916/17	1377,3	5196,3	20,5	13,3
1917/18	931,1	4066,0	17,8	12,7
1918/19	339,0	1622,1	9,4	11,5
1919/20	80,8	486,7	3,1	6,0
1920/21	92,4	496,7	6,6	11,4
1921/22	51,1	464,2	4,8	12,1

У відсотках

Роки	Всього тис. тонн цукру	Тони на 1-у цукроварню	Сотнарів буряків на 1 га	Кільогр. цукру на 1 сотн.буряку
1914/15	100	100	100	100
1915/16	86,6	89,2	89,6	98,4
1916/17	68,9	69,8	80,2	98,7
1917/18	52,9	55,8	69,5	94,2
1918/19	19,3	22,2	36,8	85,3
1919/20	4,6	6,7	12,1	44,5
1920/21	5,3	6,8	25,6	84,2
1921/22	2,9	6,4	18,8	89,1

За цими даними видно, як майже на нівець знижується всі покажчики цукрової промисловости УСРР у р. 1921/22, коли виробництво цукру зійшло на 1/30 продукції перед війною.

Загалом же покажчики кампанії цукрової промисловости за р. 1921/22 УСРР й СРСВ такі[1]):

	% продуційности	% загальних страт	Витрата палива на 1 сотн. бур.	Кількість роб. на 1 сотн. бур.
УСРР	55,37	3,57	98,55	261,16
Московщина	42,99	4,35	140,42	345,50

Ці дані свідчать, що, як не була зруйнована цукрова промисловість УСРР, всеж її цукроварні виявили ліпші покажчики праці, ніж цукроварні Московщини, хоч вони й не зазнали запілля й евакуацій світової війни і не були на терені визвольної війни.

Цукроварня на П. Кавказі особливої руїни зазнала підчас визвольної боротьби, що тут точилася, переходячи 10 разів до ріжних таборів.

Підсумовуючи вище наведене, мусимо сконстатувати:

[7]) Сахарная промышл. Статический справочник, на 1921—1922 год, 1923, ст. 284.

[8]) Тамже, ст. 294.

1. Цукрова промисловість України розвинулась за яких 30—50 років і перед війною уже займала 2-е місце в світі після Німеччина щодо виробу бурякового цукру.

2. Сприятливими умовами для такого розвитку, крім відповідного підсоня й родючого ґрунту, була достатня густість селянського населення, з якого легко набиралися сезонові робітники, і легке забезпечення паливом (на початку дровами з околишніх лісів, а пізніше камяним вугіллям з Донбасу). Цьому ж сприяла й релятивно густа мережа залізниць в районах бурякової культури.

3. За царизму цукрова промисловість України постачала кругло 4/5 цукру в цілій державі.

4. Найбільшого розвитку українська цукрова промисловість досягла перед самою війною в р. 1914/15.

5. Плекання цукр. буряку на Україні провадилося як самими цукроварнями, так і селянами.

6. Підчас світової війни значна частина цукроварень опинилася в запіллі фронту, що не могло не відбитися відємно на їх праці. Розхитання ж транспорту військовими перевозками та неможливість переводити нормальний ремонт (через брак машин із закордону) доповнили руйнування цієї промисловости.

7. Найнеґативніше ж на праці українських цукроварень відбилася визвольна боротьба (та перший період комуністичного керівництва (3/4 всього складу), за якого продукція звелася до 1/30 довоєнної.

8. В момент найбільшого занедбання українські цукроварні як досконаліше устатковані, всеж виявили значно ліпші покажчики праці, ніж цукроварні Московщини.

9. На П. Кавказі перед війною була лише одна цукроварня з модерним устаткуванням. Вона зазнала великого знищенння особливо за часів визвольної боротьби.

В. Іванис

Рунки збуту для сушених грибів.

Розлогі лісні простори, що знаходяться головно на північно східніх землях, а дальше на Поморю і полудні краю, головно на Підкарпаттю, таять у собі біля дерев багате лісове руно у виді грибів, ягід, зел і т. п. На перше місце висувається, безперечно, гриби.

До недавна ще експльоатацію грибів ведено на відносно не широку скалю, а прикмет грибів, як предмету торговлі, не доцінювано. Протягом кількох останніх літ гриби починають набирати що раз то більшого значіння в ґрупі споживчих товарів. Це потягає за собою зріст збірки грибів, що, опріч оживлених торговельних оборотів, причинюється до приросту суспільного доходу, передовсім у лісових областях; та збірка грибів дає позатим мешканцям тих просторів сезонове джерело доходів.

Одначе ще й сьогодні експльоатація грибів не стоїть на відповідному рівні під оглядом скількости, як теж під оглядом якости. Гриби, що дістаються до обороту, не є належно до нього приготовані; а це приносить шкоду всім чинникам, що беруть участь у оборотах грибами. Рільник, що найчастіше

збирає та сушить гриби, дістає за неналежно до обороту приготовані гриби низьку ціну, бож вони, заки дійдуть до консумента, мусять бути відповідно до вимагань того консумента примінені. Тому, що купець мусить виконати ті чинности, хоч вони не містяться в рамах його чинности, часто солено відбиває собі їх кошти нищою ціною, плаченою селянинові за невідповідний товар та вищою ціною продажі. Ті труднощі, гамуючи апарат виміни, впливають на обороти та значно стримують їх оживлення.

Щоби цю ділянку торговлі довести до можливого рівня, ряд людий та інституцій робить усякого рода заходи. Ціла праця йде в тому напрямі. щоби навчити селян, як збирати та як сушити гриби. Одиниці роблять це при помочі всяких брошур, чи книжечок пр. (п. Фотинюк: »Гриби та їх перерібка«). Натомість інституції уряджують курси для інструкторів, що їх завданням було би опісля вчити ширші маси про правильне збирання та сушення грибів. Зробила це Торговельно-промислова палата у Львові в р. 1936. До цеї самої мети покликала Торговельно-промислова палата в Люблині до життя у вересні 1937. р. перші »Грибні торги« в Сарнах на Волині. Які будуть висліди тих праць, незабаром побачимо.

Під теперішню пору Польща займає одно з останніх місць у продукції грибів під оглядом якости товару та під оглядом його стандаризації[1]). Тому доволі тяжко доводиться конкурувати експортерові з Польщі на закордоннім ринку збуту з експортером російським, чеським, югославянським, чи італійським, а навіть литовським,які вже сьогодни достарчають на ринок богато кращий продукт від польського. До найбільших хиб грибів, що походять з Польщі належить брак відповідного сортування перед і по сушенні. Підчас сушення, що відбувається у печі по хлібі, гриби висмаровуються й місто білої краски зі споду та каштанової зверха шапки, мають на загал чорну краску, а понадто обклеюються попелом. Страшною хибою, що підриває довіря заграничних купців до польських (польського походження) грибів є їх фальшування. Є всякі форми й способи штучного збільшування ваги грибів. До них належить додавання до грибів у вязанках певної скількостти грибів гіршої сорти, а також відірваних корінців, грибів хробачливих, старих, перепалених і т. д.; приміром до вязок грибів правдивих додають менше вартісних козарів, а часом навіть неїдомих грибів. Інші фальшування полягають на тім, що до корінців свіжих грибів втискують камінці, кульки, шруби, куски пильників трохи олова, або зерна піску. Ті додатки можна викрити щойно в страві, бо вони держаться дуже сильно нутра корінця та є невидимі. Тому скорше не можна їх викрити. До тих фальшувань треба ще додати штучне вибілювання долішньої поверхні капелюха, бо вона служить, як критерій до означення вартости продукту. Вкінці фальшують гриби так, що наперід виварюють з них екстрат, а потім знову сушать та продають як зовсім добрі.

Дальше, треба зазначити, що під оглядом стандаризації наші гриби стоять далеко взаді поза вище згаданими краями. Тому й легко зрозуміти, чому так тяжко конкурувати нашому експортерові з експортерами з іншого краю, де продукують кращий товар.

Поминаючи однак ті труднощі, ряд фірм воює з успіхом за вдержання заграничних ринків, що однак не є такою легкою річею. Вправді, фірми, експортуючі гриби, не платять оборотового податку, а лише доходовий, то однак більшу часть зиску пожирають високі мита, накладані на товар зі сторони імпортуючої (американської) влади. Якщо до того додамо, що гриб є, будь що будь, люксусовим товаром, що його уживається як приправи до страв, а надто, що товар той має малий круг відборців, (головно господині українки, польки, жидівки, отже еміґранти зі східної Европи і то набувають його в часі свят по одній унції[2])) то зрозуміємо, які труднощі поборює наш експортер.

---

[1]) Гляди: »Цодзєнна Ґазета Гандльова« ч. 133. 1936 р. ст. 4.
[2]) Около 31 ґрамів (31.1 ґр.)

Експорт грибів з Польщі.

а) свіжих: б) сушених:

РІК	а) свіжих: Q	а) свіжих: 1000 зл.	б) сушених: Q	б) сушених: 1000 зл.
1927	2246	237	1003	792
1928	2605	432	944	734
1929	7679	656	863	1062
1930	8801	523	2118	1380
1931	6462	325	1808	1135
1932	6070	205	1363	802
1933	5223	198	1411	856
1934	5019	227	1402	1039
1935[1])	7525	299	1556	1002
1936	3994	178	2147	1370
З того:			Цю сорту грибів експортовано переважно до Злучених Держав П.А., Німеччини та Франції.	
Франція	814	29		
Німеччина	2721	129		
Швайцарія	391	18		

Експорт у 1937 р. „їдомих грибів"[2]) з Польщі.

МІСЯЦЬ	Разом		Франція		Німеччина		Злуч. Держ.	
	q	1000 зл.	q	1000 зл.	q	1000 зл.	q	1000 зл.
січень	232	109	32	21	17	11	99	50
лютий	124	57	3	2	30	17	53	30
березень	68	37	1	1	21	11	25	16
квітень	75	30	25	12	30	8	12	5
травень	124	42	15	4	67	15	29	18
червень	107	59	15	74	51	29	19	6
липень	331	48	7	3	245	37	0·1	0·1
серпень	774	59	14	1	511	32	2	1
вересень	904	185	256	17	346	3	122	105
жовтень	514	211	20	11	250	32	192	149
листопад	138	85	29	15	32	18	28	21
грудень	171	113	24	12	34	22	58	43
Разом р. 1937	3562	1035	441	173	1634	235	639·1	444·1

[1]) До того року експортовано переважно до Німеччини.

[2]) Статистика за 1937 р. не ділить грибів на три сорти, а то на: 1) свіжі 2) сушені й 3) мариновані, а лише подає одну колюмну „гриби їдомі", тому й ми є змушені подати статистику за 1937 р. у такій самій формі.

Опираючися на статистиці[3], бачимо, що мимо всего експорт грибів збільшується і осягає щораз то поважніші цифри. Це знак, що експортери всі ті труднощі поборюють вміло. Однак здобуття певних ринків збуту сполучене з труднощами, а то з огляду на великі кошти, звязані з того рода акцією.

Експорт сушених грибів спрямовується передовсім до Німеччини та до Сполучених Держав П. А. котрі-то краї абсорбують разом 50—70% цілого експорту. Незалежно від того йдуть менші скількости грибів до інших країв, з поміж котрих на перше місце висувається Арґентина, а дальше йдуть Франція Швайцарія й Австрія. В меншій скількости, однак не стало експортується гриби до Чех, Анґлії, Бельґії, Італії, Канади, Палестини і т. д.

Головними консументами наших грибів на закордонних ринках збуту є як сказано еміґранти словянського й ґерманського походження.

ЗЛУЧЕНІ ДЕРЖАВИ П. А.*)

Обговорючи докладно американський ринок та умови збуту для грибів, треба підчеркнути, що Злучені Держави є від ряду літ сталим відборцем наших сушених грибів, головно завдяки великій скількості населення, що має европейський смак і на його то потребу імпортується той товар. Нажаль, ті гриби імпортують дрібні жидівські, а часом польські фірми. Імпорт сушених грибів вагається під оглядом скількости залежно від подачі та експортових цін; корчиться з огляду на місцеву продукцію печериць, що їх довозять цілий рік у свіжім стані до всіх міст.

Сушені гриби польського походження, що стало приходять до Злучених Держав, малиби добрі умови збуту, однак з застереженням, що доставил будуть відбуватися належно, а якість грибів значно поправиться. До тепер траплялися випадки, що польські купці експортували гриби надгнилі й хробачливі, або старі гриби з попередніх літ, зглядно нечесно старилися піднести вагу товару. Ті факти, що повторяються вже від кількох літ причинилися до того, що польські гриби в американській оцінці впали до найнищої катеґорії та осягають найгірші ціни зі всіх інших імпортованих грибів. Місцеві купці одноголосно стверджують, що при імпорті польських грибів стрінулися вже з найріжнороднішими несподіванками та що при імпорті вони ніколи не є певні, в якім стані та якості прийде їм з Польщі товар.

Ті твердження контрастують з пляновим та успішним розвоєм експорту сушених грибів зі Совітської Росії, які приходять до Злучених Держав П. А. — У висліді переведеної в Совітській Росії стандаризації та концентрації скупу, торговлі і експорту сушених грибів, перевищують вони якістю до певного часу гриби польського походження, визначаються гарним та чистим виглядом, добрим кольором і величиню та великою одностайністю. Навпаки польські гриби не є одностайні, переважно темного кольору та, на загал, приходять до Північної Америки в такім стані, що місцеві фірми мусять їх вдруге перерабляти й пересортовувати. Позатим з причин вищих цін у Польщі, до Америки спроваджуються гірші сорти грибів, бо ліпші сорти калькулюються гірше. Те все спихає оцінку та опінію про нашу продукцію до найнижчої кляси.

З поміж інших країв експортують гриби до Злучених Держав П. А. Франція, Японія, Китай, Італія, Югославія та інші. В 1934 р. Польща була на першому місці серед інших експортерів грибів до Зл. Держ. П. А. В 1935 р. позицію ту задержала під оглядом скількости, а саме: 988 квінталів. Як буде на будуче, ще не знати.

З розмов з імпортерами виходить, що імпорт грибів з Польщі мігби значно збільшитися але під умовою, що в Польщі упорядкують спосіб збирання та скупу сирівця, що його дотепер переводили дрібні купці, незнані й невідповідальні.

[3]) Дані статистичні походять з »Річника Заграничної Торговлі« з відносних років (гл. табелі на ст. 109).

*) Всі дані відносно цього ринку походять із »Інформатора Експортового« ч. 11. рік 1936.

Попит на сушені гриби в Злучених Державах П. А. під теперішню пору є доволі великий. В 1935 р. імпортовано там 550.640 lbs[5]) грибів, з чого на поодинокі краї випадає: Польща 198.618 *lbs*, Японія 132.398 *lbs*, Франція 72.129 *lbs*, Італія 35.869 *lbs*, Чехи 30.305 *lbs*, Югославія 24.183 *lbs*. Сезон на гриби триває там від жовтня до квітня.

В торговлі можна стрінути ріжні сорти грибів, тому також ціни не є однакові. При відпродажі імпортер числить гуртівникові за шатковані гриби, (слісд) не насилені на шнурок, як вінки, за першу сорту 75—80 центів ам. (около 4.— зл. за 1 фунт ам.; за другу сорту 65—70 центів (около 3.50 зл.) за 1 фунт ам.

Запотребування на шапочки дуже мале. Товар вінковий на шнурку імпортери купують у ціні 6—7 зл. за 1 кґ. cif[6]) Нюйорк. Гриби є паковані у деревляні скрині, легкі (переважно зі зліплюваної дикти), виложені грубим папером. Ліпші гриби, шатковані пакується в скрині, що містять у собі 50—60 кґ. товару. **Мито виносить 45% від вартости товару + 10 центів від 1 фунта**, натомісць мито від грибів у консервах знижено дня 15. червня 1936 на 25% від вартости + 8 центів від 1 фунта. Труднощі звязані з митами лежать у тому, що американська влада визначує часто мито від вартости товару, яку сама усталює, вищої, ніж фактура, а товар невідповідний можуть сконфіскувати й знищити.

Обговорюючи доставу грибів у пушках до Злучених Держав П. А, треба зазначити, що продукція краєвих грибів у пушках розвивається в Злучених Державах та конкурує з імпортом. Дотепер імпорт у долярах виглядає ось так у році 1935:

Чехи	249	Литва	22
Франція	1464	Польща	1064
Німеччина	275	Китай	2315
Італія	420	Японія	19533

Імпорт у 1936 р. зменшився. Заінтересування привозом з Польщі існує, одначе розширення достав гамують низькі ціни. Яко орієнтаційну конкуренційну ціну можна подати около 9 центів (около 0.50 зл.) за пушку, ваги пів фунта англійського fob.[7]) Ґдиня. В детайлічній торговлі найбільш розповсюджені є пушки пів та чверть фунта англійського. Експортери з Польщі повинні звернути увагу на якість товару. З порівнання дотеперішних висилок з Польщі з імпортом грибів у пушках з Франції, виходить, що гриби польського походження є занадто чорні в красці, натомісць відборці набувають радше товар ясної краски.

Німеччина.

Збут усякого рода товарів до Німеччини обмежений польсько-німецькою умовою[8]) з дня 4. листопада 1935, продовженого дня 20. лютого 1937 до дня 28. лютого 1939. Згідно з постановами тої умови експорт до Німеччини всяких товарів, що походять з польської території, залежить від зложення зі сторони польського експортера в митнім уряді свідоства розчислення на вивіз. Свідоцтво це має ствердити, що експортер виповнив усі умови передбачені при контролі товарового польсько-німецького обороту. Ті свідоцтва видає в варшавській окрузі »Польське Товариство Компензаційної Торговлі« (Заган), Монюшки 2. В інших округах видають ті свідоцтва делеґати »Загану«. Умови: фактура та декларація до »Загану«, калькуляція

---

[5]) *lbs* це англійське скорочення; означає 1 фунт (лібра) рівняється 0.4536 кґ. Тільки само виносить американський фунт.

[6]) cif — це англійське скорочення; означає, що експортер має покрити всі кошти достави, а то: перевіз залізницею, морем, убезпечення й всі інші кошти.

[7]) fob — це теж англійське скорочення; означає, що експортер має заладувати товар на корабель і до того часу заплатити всі кошти. Підставити корабель до заладування має імпортер.

[8]) Гляди »Цодзєнна Ґазета Гандльова« ч. 267, 1935 р.

до польсько-німецького кордону. Німецький контрагент мусить дістати дозвіл на девізи від девізового уряду. Крім цього німецька імпортова фірма мусить одержати при імпорті відповідну посвідку на привіз від бранжевого надзорчого уряду Überwachungstelle, на підставі якої може відбутися митна відправа та після доконання імпорту вплата до Deutsche Verrechnungskasse. Розчислення ведуть між собою »P. I. P.«[10]) та вище згадана Deutsche Verrechnungskasse, до котрих купці вплачують відповідні суми. Інших дрібниць з тої умови не подаю, бо вони не відносяться до експорту, зглядно імпорту грибів до Німеччини. Підчеркнути однак треба, що після підписання тої умови Німеччина примінює до товарів польського походження автономічні мита[11]). Відносно грибів мито те виносить 25 марок (около 50 зл.) від 100 кґ. Німеччина заміряє до зменшеня імпорту товарів рільничого походження та зменшення через те чужої конкуренції в краю. Німецькі девізові обмеження гамують вправді оборот. Однак, якщо німецький купець дістане дозвіл на привіз товарів, яких імпорт є обмежений, то той дозвіл запевняє повний приділ девіз; остільки ситуація є корисна. При заключуванні експортових умов з Німеччиною треба впевнитися, чи імпортер є в стані переказати відносну суму за кордон, бо трапляються випадки, що німецький імпортер помимо найліпшої волі не дістане дозволу на переказання грошей. Тому добре та побожане є вмістити відповідну клявзулю в умові купна-продажі. Тягар полагодження всіх формальностей спадає на імпортера. Запотребування на гриби польського походження є значне, одначе через девізові обмеження та через компензаційну умову наш експорт грибів не може на німецькім ринку осягнути свого максімум. К. б.

Я. Орищук.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Кооперація в домашнім промислі.

Домашній промисл, як первопочин взагалі всякого виробництва, мимо незвичайного поступу і розвою техніки фабричної продукції, не стратив свого значіння і в многих випадках становить ще майже виключний спосіб виробництва деяких предметів. Згадати хочби ріжні вироби з лози, шувару і соломи, рибацьких сітей, глиняної посуди, народної ноші, а зокрема вишивок, різьб і прикрас, ріжного рода предмети з дерева уживані в хатнім господарстві, і т. п. Навіть текстильний промисл, що користується незвичайно скомплікованими машинами, в деяких випадках спирає своє виробництво на домашнім промислі — на ручнім пряденню ниток з вовни. — Цих ниток уживається до виробу суконних матеріялів, —так званих самоділів, що стають тепер чимраз більше модні і вважаються товаром першої якости.

В деяких галузях промислу, як наприклад в обувнім і одяговім, домашний промисл є поважним конкурентом великого фаб-

---

[9]) Відомість оперта на приватній інформації »Państwowego Instytutu Importowego«.

[10]) »Polski Instytut Rozrachunkowy«.

[11]) Автономічні мита, є це мита усталені через якусь державу односторонно, що їх примінюється до товарів інших держав, з якими ця держава не заключила жадного договору відносно мита. Мита ці є помірковано високі, однак їх укладається так, щоби при заключуванні договору було з чого опускати.

ричного промислу. Що правда, діється це коштом нечуваного визиску широких мас халупників, але це не зміняє сути справи.

Фабричний промисл, хоч працює машинами, всежтаки затруднює дещо робітників. Велике скупчення людей в однім підприємстві сприяє само через себе орґанізації тих людей для оборони своїх інтересів. Тому фабрична продукція не може в безконечність конкурувати з домашнім промислом, бо мусить числитися з коштами виробництва і завідування.

В домашнім промислі справа ця представляється зовсім інакше. Тут нема — в тих обставинах, які нині панують — жадної калькуляції. Все зводиться до попиту і подачі. Більший попит, ширше запотребовання на якийсь предмет, підноситься ціна; збільшена подача, навпаки, спричинює обнижку ціни. А що домашні вирібники є розпорошені і не мають між собою жадної звязи, жадного порозуміння, жадної орґанізації, то постепенно й постійно звужується їх варстат праці, аж до цілковитої ліквідації. Вони в найліпшім випадку стають невільниками машини, якщо не хочуть згинути з голоду, або таки й гинуть передвчасною смертю з виснаження й перевтоми в боротьбі за існування.

Головна увага домашніх вирібників звернена на виріб. На збуті — торговлі вони звичайно не розуміються, а вслід за тим, мусять дорго оплачувати тих людей, що займаються за них збутом продуктів їх праці. Торговля старша від промислу. Вона існувала вже тоді, коли люди користувалися лиш готовими плодами природи, самі ще нічого не продукуючи. Через те торговля витворила свої звичаї та закони, в свою користь. Купець все має свою точку опору. Купець дістає готовий продукт чи навіть сировець означеної вартости і дораховує до того свої видатки й зарібок. Він може бути більший або менший, це залежить від його сприту і хвилевої конюнктури.

Того всего не має продуцент домашного промислу. В його розцінку ніхто навіть не вглядає. А тому, що вирібники домашного промислу не мають жадної орґанізації, то часто один другому збиває ціну. З тих отже причин є необхідна орґанізація домашніх промисловців. Головним завданням орґанізації домашного промислу буде очевидно справа збуту виробів.

При теперішніх обставинах все зростаючого безробіття і скоро поступаючої пролєтаризації широких мас працівників домашного промислу, треба взятися до його орґанізації.

Домашний промисл, який в деяких околицях є у нас досить поширений, ще до недавна становив побічне джерело доходу рільничого населення. Постійне корчення головного варстату праці, рільної господарки, через природний розріст селянської родини, позбавлення можливости заробітку на двірській землі, через парцеляцію її між напливовий елємент, спинення зарібкової еміґрації, так сезонової як постійної, брак промислових підприємств, до яких моглиби відходити на заробіток все зростаючі кадри безробітних — все те змушує нас напружувати сили з одної

сторони для піднесення сільської господарки, з другої — для шукання побічних заробітків.

Маємо ремісничий і домашний промисл. Жаден з них не має у нас своєї господарської орґанізації. Ремісники мають бодай станові орґанізації, домашний промисл остав у нас поза якоюбудь пляновою орґанізацією — очевидно за виїмком деяких спроб.

Зі статей поміщуваних на сторінках Г. К. Ч. за 1937 і продовження їх в 1938 р., в дорозі конкурсу, видно, що є в нас розкинені по цілім краю райони скупчення домашного промислу поодиноких видів, або навіть ріжних видів в однім районі. І так до тепер були статті про гончарство — Непиколоси (пов. Золочів), Миколаїв н. Дністром, деякі села в пов. Рава Руська*); — про деревний вуголь — Борове (пов. Жовква), виріб березових мітел — Гутиско (пов. Жовква), алябастрові вироби — Бовшів, вироби зі шувару — Наконечне і Вільшаниця (к. Яворова), Дроздовичі (пов. Городок Яг.), Гадипківиці (пов. Копичинці), боднарство — Соколівка (к. Золочева), вироби з дерева — Косівщина, Яворівщина, Майдан і Тудоровичі (пов. Копичинці), поворозництво — Витків (пов. Радехів), ткацтво — Закоморє і інші села Золочівщини, Глуховичі (пов. Львів), Джурин (к. Чорткова), шевство — Риботичі, Фельштин і Глибока (пов. Добромиль), панчішкарство — Бужок (пов. Золочів), кошикарство — Косівщина, Бзовиця (пов. Зборів), мистецькі вироби з дерева, скіри, металю і кераміки — на Гуцульщині. Кромі тут вичислених місцевостей є ще інші райони, в яких домашний промисл є значно поширений. Згадати хочби про вироби з лози в Монастири пов. Ярослав, то саме в Рудеччині та вироби зі шувару в Комарнянщині і Ходорівщині.

З того виходить, що домашній промисл має свої осередки скупчення в ріжних місцевостях, положених нераз в противних сторонах краю. Характеристичне при тім є те, що поза спробами в Косові і Яворівщині нігде не виступає домашній промисл в орґанізованій формі. Саме брак якоїбудь орґанізації в домашнім промислі став причиною в многих випадках занику деяких видів (на примір гуцульськх кафлів) в поодиноких околицях. Там, де домішній промисл є ще більше розвнений і становить головне, а часом й одиноке джерело заробітку працюючих в даній галузі виробництва, є він предметом нечуваного визиску зі сторони торговців-накладців.

Богато наших кооператив вели і ведуть збут предметів домашного промислу на рівні з иншими товарами чи продуктами домашного господарства, головно на Гуцульщині. Але повстання окремих кооператив, яких головним предметом діяльности бувби домашній промисл, започатковано в 1920 р. в Коломиї. Заходом невеликого гуртка інтеліґентів основано там кооперативу „Гуцульщина". Метою кооперативи обрано орґанізований збут предметів гуцульського домашного виробництва. Брак до-

*) Також Товсте к. Грималова.

свіду, недостача оборотових фондів, нестійність гроша та взагалі несприятливі господарські умовини не пощастили розвиткові діяльности кооперативи і кооператва була приневолена навіть припинити свою діяльність. Аж 1934 р. знова кооператива відновила свою діяльність і почала дальше продовжувати торговлю виробами домашного промислу. Очевидно фінансові обставини кооперативи не дозволили розвинути діяльність на ширшу міру. Сума торгів кооперативи за рік 1936. р. виносила всего 8.500 зл. Що до складу свого членства кооперативу можнаби найскорше вважати кооперативою консументів.

Другу з черги кооперативу, що поставила своєю метою ширшу діяльність в ділянці домашного промислу, головно вишивкарства, зорґанізувало і дотепер успішно провадить львівське жіноцтво під фірмою кооперативи „Українське Народнє Мистецтво".

Кооператива ця основана в 1922 р. З кінцем 1936 р. належало до неї 121 членів. Соціяльний склад тих членів був такий: 3 рільників, 5 ремісників, 1 фізичний працівник, 41 умових, 7 промисловців, 4 особи вільного фаху, 60 інших. Між членами було 104 жінки. Як бачимо — кооператива що до складу членства виглядає на орґанізацію консументів; одначе її діяльність та близький контакт з продуцентом (вишивкарками то-що) надає їй більше характер якогось патронату цієї ділянки мистецького виробництва. Діяльність У. Н. М. дуже ріжнородна: видавнича (журнал „Нова Хата", взори вишивок, стилізовані почтові картки), пропаґанда і плекання народньої ноші, ширення культури внутрішнього уладження мешкань в дусі українського народнього мистецтва, торговля виробами домашнього промислу, торговля матеріялами до шиття, вишивання і волічкових робіт. Торги кооперативи в 1936 р. за вироби домашнього промислу виносили 33.464 зл.

В районі найбільшого скупчення домашнього промислу на Гуцульщині — в Косові є у нас дві кооперативи, які працюють в ділянці домашнього промислу: „Гуцульщина" і „Гуцульська Різьба". Кооператива »Гуцульщина« основана в 1927 р., а діяльність розпочала в 1928 р. З кінцем 1936 р. належало до кооперативи 86 членів, між якими було 3 рільників, 5 ремісників, 39 фізичних працівників (домашніх майстрів), 9 промисловців, 4 купців, 4 особи вільного звання, 5 кооператив і 4 інші правні особи. Метою кооперативи є виріб і збут виробів домашнього промислу. Кооператива веде ткацько-килимарську робітню. В 1936 р. вироблено в цій робітні 325 м.^{2} килимів, 26 м. хідників, 334 м. плетінки, 101 м. сирого полотна, 68 фартухів, 6 кап, 2 пари портієр, 2 подушки, 72 торбинок, 15 ліжників, 7 передліжників, 1 скатерть, 3 ручники і 2 пошівки. З цього перечислення виробів кооперативи за один рік видно, як ріжнородна є продукція кооперативи, хоч не велика по кількости поодиноких вироблених пред-

метів, по причині не наладнаного як слід збуту. Торги кооперативи за 1936 р. виносили 14.582 зл.

Друга косівська кооператива домашніх промисловців обібрала за свою спеціяльність ділянку гуцульської різьби і звідти її назва: „Гуцульська Різьба". Основано її при кінці 1934 р., обєднує вона 28 членів і то виключно вирібників з области своєї діяльности. Метою кооперативи є закуповувати потрібні для своїх членів сирівці і збувати їх вироби. Торги кооперативи з продажі виробів виносили в 1936 р. 16.483 зл.

(При цім треба згадати, що в Косові існують ще дві неукраїнські установи для торгівлі виробами домашнього промислу а саме: польська під фірмою „Spółdzielnia przemysłu ludowego" та жидівська „Gorosejg". Блищих даних про ці кооперативи нема).

Так отже є у нас всього чотири окремі кооперативи для торгівлі виробами домашнього промислу, але кожна з них має інший характер. Засадничо діляться вони на дві ґрупи: дві з них, і то обі в Косові, це кооперативи вирібників, а дві другі (в Коломиї і у Львові) це швидше орґанізації консументів.

Загальна сума торгів цих чотирьох кооператив не велика — 73.109 зл.

Поза цими спеціяльними кооперативами домашнього промислу є у нас ще три інші, що ведуть орґанізовану діяльність в области домашнього промислу. Сюди належать:

1) Кооператива „Надія" в Монастирі (пов. Ярослав), яка провадить у себе робітню кошиків і займається збутом кошикових виробів. (Щоправда торги того ділу в кооперативі не великі і виносили в 1936 р. всего 2.113 зл., на загальну суму всіх торгів 15.792 зл.).

2) Кооп. „Праця" в Наконечнім (коло Яворова), з року на рік все більше поширює відділ збуту виробів домашнього промислу своїх членів. В 1936 р. на загальну суму торгів кооперативи 47.708 зл., а торги за вироби домашнього промислу виносили 21.276 зл.

3) Кооп. „Рільник" у Вільшанці (також пов. Яворів) провадить у себе збут плетінок шуварових, яких уживається при виробі кращих меблів з лози. В 1936 р. продала ця кооператива 52.319 штук плетінок на суму 11.478 зл. що становить 36.59% загальної суми торгів кооперативи (31.364 зл.).

Ці всі три кооперативи збули отже в 1936 р. виробів домашнього промислу на 34.867 зл.

Збираючи разом торги всіх семи вище вичислених кооператив за вироби їхнього домашнього промислу, дістаємо квоту 107.976 зл. Тут узгляднено очевидно лише ті кооперативи, що виказують такі торги окремо і ведуть систематичну діяльність в ділянці домашнього промислу. Зате не показано торгів за домашні вироби в тих кооперативах, що торгів тих не виказують окремо. Впрочім навіть не можнаби їх брати під увагу, бо це не є орґанізований збут.

Польська кооперація може виказатися о много сильнішими кооперативами для збуту виробів домашнього промислу. Найбільшу активність під тим оглядом виказує Вильно, де є і окрема кооператва і кооперативна централя домашнього промислу. Кооператив домашнього промислу є поза Вильном ще кілька, але блищих докладних даних про те немаємо. Є лише головніші дані за 1936 р. про такі кооперативи:

Місцевість і фірма:	Клясиф. тип.	Рік оснування	Статутова висота		Число членів	Торги в тисячах зл.
			уділу	поруки		
1. Вильно „Bazar Przemysłu Ludowego“	12	1925	20 зл.	5	103	511
2. „ „Centrala Przemysłu Ludowego“	12	1933	3.000 „	3	6	1.193
3. Бялисток „Bazar Przemysłu Ludowego“	12	1930	100 „	уділ.	99	659
4. Луцьк, „Wołyński Bazar Ludowy“	12	1934	20 „	„	20	110
5. Станиславів „Bazar Przem. chałupniczego i Ludowego“	14	1935	20 „	„	54	20
				Разом	282	2.493

Наведені дані цих пяти кооператив вказують, що їх збутова акція має не мале значіння для домашнього промислу. Два і пів міліона торгів за вироби домашнього промислу, щоправда в ріжних околицях, мусіли мати свій додатний вплив на долю многих тисяч вирібників, які не мусіли самі безпосередно займатися збутом, а переведено то в орґанізований спосіб, орґанізаціями, яких метою не є визиск, лише поміч вирібникам. Вправді осягнено ті успіхи не при чинній орґанізаційній співпраці самих працюючих, лише дорогою патронатської діяльности названих кооператив за грошевою допомогою зі зовні — але то справа інша.

Матеріяльну структуру тих кооператив насвітлюють нам їхні біляноси за 1936 р., які поодиноко представляються ось як:

СТАН ЧИННИЙ:

Місцевість (фірми подані вище)	Каса і льокати	Запас товарів	Довжники	Уділи в інш.	Рухомости і інші р-ки	Страта	Білянсова сума
1. Вильно	7.135	125.360	250.493	4.100	15.438	—	402.526
2. „	5.357	174.758	321.214	2.700	13.206	754	517.989
3. Бялисток	7.169	257.752	68.468	3.795	18.661	—	355.845
4. Луцьк	895	35.819	9.228	3.900	2.871	—	52.713
5. Станиславів	13.667	13.879	3.174	3.000	3.481	1.647	38.848
Разом	34.223	607.568	653.277	16.795	53.657	2.401	1,367.911

СТАН ДОВЖНИЙ:

	Уділи	Зам фонди	Спец. фонди	Аморт. фонд	Доставці	Кредити	Інші вірителі	Прочі р-ки	Надвишка
1.	3.503	7.978	39.314	6.236	40.000	248.800	44.126	8.851	3.718
2.	18.000	258	—	—	290.564	176.836	29.462	2.870	—
3.	3.923	8.545	75.801	3.343	11.210	159.177	81.240	1.709	10.897
4.	1.359	8.328	—	437	—	23.300	3.242	15.824	223
5.	4.207	9	—	—	—	31.446	2.755	431	—
	30.992	25.118	115.115	10.016	341.774	639.558	160.825	29.685	14.838

Збірна білянсова сума наведених пяти кооператив виносить 1,367.921 зл. Складаються на це в першу чергу банкові кредити в сумі 639.558 зл., що становлять 46.75%, відтак належности доставцям в сумі 160.825 зл. — 11.76% і інші вірителі 341.774 зл. — 24.98%. Так отже сума всіх зобовязань вірителям виносить 1,142.157 зл., т. є. 83.5% всеї білянсової суми. Власні фонди, т. є. уділи, запасні і спеціяльні фонди та білянсова надвишка дають суму 186.063 зл., що становить лише 13.6% білянсової суми. В стані чиннім білянсу: запас товарів в сумі 607.568 зл. дає 44.41%, а суми належні від довжників 653.277 зл. т. є 47.76% білянсової суми. Походження цеї послідної суми може бути двояке: можуть тут входити в першу чергу відборці виробів, але можуть бути тут зачислені також завдатки, видані виріќбникам-доставцям на замовлені у них вироби або належитости за видані сирівці. Очевидно з оголошених білянсів того не можна вивести. З цего зіставлення білянсових даних, цих кількох кооператив виходить, що орґанізація збуту виробів домашного промислу у формі накладчих кооператив — бо так вони мабуть є орґанізовані, на це вказує невеликий чисельний стан членів — вимагає дуже великих фінансових фондів у формі легко доступних і низько-процентових кредитів.

Тут слідує принотувати також існування у Варшаві окремої кредитової кооперативи для фінансування домашнього промислу під фірмою: Kasa spółdzielcza dla przemysłu ludowego i domowego. Основана в 1930 р. Статутова висота уділу виносить 100 зл. З кінцем 1936 р. належало до цієї каси 27 членів, правдоподібно самі правні особи. На це вказувала би сума вплачених уділів — 156.789 зл. Запасний фонд виносить 4.590 зл., а за те спеціяльний фонд виносить поважну суму — 121.508 зл., білянсовий зиск за 1936 р. був 10.520 зл. В стані чиннім білянсу тої кооперативи находимо суму уділених позичок 227.929 зл. і на льокаціях в банках 61.666 зл. та вартість нерухомости на 3.157 зл. Ціла білянсова сума виносить 311.575 зл. Так отже кооператива, оперта виключно на власних фондах, зовсім не користає з бан-

кового кредиту і має навіть значну надвишку оборотових средств на льокаціях в інших установах. Невідома нам блища форма діяльности цеї кооперативи, яка безперечно мусить мати свій питомий характер тимбільше, що має вона такий високий спеціяльний фонд.

⁂

Кооперативна орґанізація праці домашніх виробників, або бодай кооперативний збут їхніх виробів — річі не легкі, та конечні. Анкета, що її перевела редакція ГКЧ, дала нам фактичний матеріял, що де є. Тепер треба думати над тим, як те, що є, уняти в якісь доцільні орґанізаційні форми. Треба тому привітати акцію, яку в цьому напрямі започатковує РСУК, шляхом ширшої наради над цією важною справою.

І. Федак

По селах

(З обсервацій кооперативної пропаґаторки).

(Докінчення).

В громадському житті.

Може важко старшому чоловікові зрозуміти духа нинішнього часу з усіми його порядками. З духом часу може йти лише людина, яка за молоду не жила лиш своїми власними справами, але вміла працювати для загалу. І є декуди такі старші люди, які тішаться, що на їхніх очах займається нове життя в усіх ділянках. Але цих людей небагато. Громадянська праця на селі спочиває у великій мірі, так як мені доводиться бачити, переважно в руках »середніх« — ні старих, ні за молодих. Ці середні, то люди, які в часі світової і визвольної війни клали свої сили в жертву батьківщині, багато пережили, чули і бачили. За ними доволі часто стоїть молодь — але дуже рідко найстарші. Ті всі кооперативи, читальні, аматорські гуртки, самоосвітні курси, діточі садки, хори, орхестри, драматичні гуртки, спорт, новітня господарка С. Г., »Х.В.М.« С. Господаря, жіночі орґанізації і курси, Р. М. з своїми збірнями — а наді всьо теперішня дисципліна у всіх установах, — це все тяжке до зрозуміння для людини, яка виросла в еґоїстичній, тісній атмосфері своїх чотирьох стін і власного господарства. Там, де в громадянській роботі веде провід молоде покоління, є теж свої недомагання, є промахи. Часто вона нетолєрантна, відноситься неґативно навіть до здорової ради старших людей. Однак це правило життя, що молодим здається те, що роблять старші недобрим. Тимбільше, що часом найліпші наміри молодих розбиваються о незрозуміння їх у старших. Те саме панує не тільки на селі, але і в місті. Бо бути літами старим, а духом молодим, це привілей тільки вибраних людей.

Як зарадити лихові!

Попри цю молодь, яка бере участь в громадянській роботі, є ще друга молодь, яка є пострахом села. Існування цього типу молоді спинює просто поступ в культурі села. Це ті вороги людства, яких виховала наша селянська хата, рідні мами і батьки з добрих і гарних маленьких дітей. Виховала їх вулиця і зле товариство, бо родичі на селі так заняті своїми господарськими справами, що не стає їм часу на виховання власної дитини.

Придивляючися цьому вихованню бачимо нераз, що родичі-селяни лають за те, що добре, а потурають тому, що зле. Мале телятко на селі зазнає

часто більше піклування від своєї господині, як селянська дитина — почавши від колиски. Телятко, як відійде, — не буде з нього корови, живительки родини. Дитина, як помре зі злого догляду, — »так Бог дав«. Що душу дитини треба ушляхотнювати змалку, що треба її вчити, що добре, а що зле, не залишати під злим впливом — це речі мало зрозумілі на селі. І знову »але«. Є культурні, дуже інтеліґентні селяни, які гарно ховають своїх дітей, але вони губляться в морі впертих родичів, які ніяк не хочуть здавати собі справи зі своєї відповідальности за виховання дитини. Багатий не має як занятися дітьми, бо праця в господарстві; бідному дитина і так виховається.

Так проходять роки і настав час, що села живуть прямо під терором тих занедбаних у вихованні дітей.

Пострахом села є теперішні крадежі, вбивства, напади на проїзжих іт. п. кріваві весілля і забави, втрата життя або здоровля через пиття не то спірту, але й денатуру. Знепад господарської культури на селі у великій мірі треба приписати здичінню тої частини молоді.

— Пане, не роздягайтеся і не кладіть годинника на столі, бо у нас крадуть — остерігає господар делеґата, який у нього ночує.

— Пані, не йдіть до залізниці самі, бо вчора пострілили на дорозі чоловіка — остерігають.

— Чому не заложите собі садка, пасіки — питаю. Це дає добрий дохід?

— У нас не дадуть держати пасіки, мід викрадуть, бжоли видусять димом. Щепи поломлять, овочі не достоять.

Расових курей не заводять зі страху перед крадіжжю. В хатах держать молочене збіжжя, в сінях гуси, кури; подушки і одяги зносять до одної хати, бо вкрадуть. Вартують коло господарств, вартують коло кооператив. Не може бути мови про те, щоби дороги обсадити овочевими деревами, щоби полотно лишити над річкою без догляду. Крадуть копи на полі, витинають капусту, викопують бульбу. Забирають сіно з сіножатей. Не вдержати безроги живої в хліві, а забитої в коморі. І так без кінця. Цього на весіллі ножами пробили, того застрілили, а ще іншого колами затовкли. У вечір світять як метеори рефлєкторові ліхтарки у вічі. Не може хлопець з другого села прийти на музику чи весілля, бо може пожити смерти. Чи при таких відносинах може піти культурна праця спокійним руслом? Так господарське, як освітне життя не може розвиватися правильно.

Селяни бідькають, але не думають над тим, що дитині треба дати в руки книжку, не стримувати її від науки в самоосвітніх гуртках, Х.В.М., а в душу влити їй вищу ідею. А тимчасом одно тільки ідейне виховання всилі вивести молодь на правильний життєвий шлях.

Яка радість почути від провідників села: »У нас нема такого зла, як в інших селах. Маємо спокій і можемо прцювати. Наша молодь ідейна і добра«. В такому селі все добре.

Тяжко зарадити лихові. Треба виховувати. Кого? Мами чи дітей? Хто має це зробити? Чи теперішні діти виростуть ліпші — не знати. Облоги перестарілі, тяжко їх зорати — а мало людей, дуже мало до праці.

Бібліотеки і читальні.

Читальні, які мають розумний провід, дбають про бібліотеку. Доповняють її, оправляють книжки, звичайно роблять це хлопці самі. Вчаться цього у школі. Стараються придбати навіть окрему бібліотечку для дітей. Є денеде дуже порядні бібліотечні шафи. Але теж є занедбані читальні, де в якійсь скринці валяється в порохах декілька книжок. На щастя таких читалень є меншість.

Найгарнішу бібліотеку в прегарних, модерних бібліотечних шафах з чорного дуба, довелося мені бачити в Слобідці струсівській, теребовельського повіту. Бібліотека мала поважне число найновіших творів і була удержана взірцево. Вели її самі селяни.

Читльні бувають ріжні. ясні, чисті, привітні. Там стіни прибрані образами, бібліотека велика, часописи на рамах. Вішала на стіні, щоби було де

одяги і капелюхи завісити, піч, щоби зимою огріти кімнати, велика лямпа, довгий стіл, щоби було виґідно при ньому читати. Молодь, старші, жінки, хор, аматорський гурток, мають призначені дні і години на сходини. На таблицях оголошення, на стіні мапи, список членів.

Обсіли стіл, читають. Що це, білий птах перелетів? Ні! Це один господар кинув часопис з досади.

— »На селі сваряться, бо темні, а чому ж ці пани в місті висварюються в ґазетах? Не знати, яку вже читати. На село нема кому приїхати з рефератом, навчити чогось. А редктори один другого зїв би«.

— Ще добре, що Г. К. Ч. не сваряться. Пощо то пишуть, що нас то обходить? Хочемо щось знати, навчитися«.

Що можемо на це сказати, ті, що їдемо з міста?

В душі признала слушність господареви, бо вже справді докотилися сварні і особисті порахунки до краю. Це справді не поможе справі, а знеохочує читачів на селі, які так нетерпеливо ждуть на часопис. По трудах будня хочуть покріпити духа.

В занедбаному повіті. Читальня обідрана зверха, брудна в середині, болото лопатою шкробати. Нсіння соняшників, папери на землі, опльована долівка. Скринчина зількома обдертими, брудними книжочками. Розвалені на столі хлопці грають в шахи. Бідна одинока ґазета подерта валяється. Жадна жінка до читальні не ходить.

А ще є багато сіл, де і такої читальні нема. Нема одної людини в поблизькому місті, щоби цим занялася і навчила. Багато ще дечого на селі бракує.

Зрозуміння мистецтва.

Будують нові церкви, хоч тяжкі часи. Малюють давно побудовані. І дивно, що охчуть, щоби ті церкви були розмальовані на високо мистецький лад. Грає в тім ролю також порада місцевих парохів. В останніх часах повстали в недалеких навіть околицях самого Львова, мальовила великої мистецької вартости.

Денеде бачила я церкви з малюнками Манастирського. В двох селах жалілися люди, що малювання церкви віддав священник покойовим малярам, або чужинцеві. Цей розпитував щойно, як мають виглядати українські святі. Ліпше, кажуть, більше заплатити, але хай нашу церкву малює наш правдивий мистець. Що подаю правдивий факт, нехай посвідчить стаття мистця Смольського, в »Ділі«, який описує мистецьке варварство, доконане на старинній церкві не то на селі, а в місті, Тернополі.

Розуміється, що таких випадків, як я подала, є далеко більше і треба би цьому запобігати. Стилеві проповідниці, гарно різьблені іконостаси, мистецькі вишивки на церковних ризах, це вже звичайні речі. Поодинокі люди стають фундаторами образів, а то і цілих нав.

Стрічаємо вмуровані таблиці мармурові чи металеві зі списками поляглих у визвольній і світовій війні.

Аж надто знаною є церква в Підберізцях, мальована пок. Сосенком, дуже поважна. Могла би стати окрасою кожного міста. Зараз в сусідньому селі Миклашеві церква повна світла і сонця з працями мистців Ковжуна і Осінчука. Ці самі мистці малювали церкву в Зашкові, Наконечнім к. Яворова, в місті Долині.

З гордістю показують нам селяни свої церкви, старинні церковні книги, портрети священиків, дяків. Шкода, що часом ці портрети покутують у темній закристії. Було би їм місце в музеях. Словом, село розуміє духа мистецтва в його шляхотній формі.

Доводилося мені бачити на селі мистецькі куртини і театральні декорації. Пр. в Деренівці к. Теребовлі — малював їх мистець Борачок, в Дулібах к. Стрия — Е. Козак. Треба піддержувати бажання і зрозуміння правдивого мистецтва в народі.

Інтеліґенція на селі.

Священник, учитель, часом якийсь студент. Священник не дібрався до села, учитель не може працювати, студента не слухають. Часом буває інакше. Священник, щирий робітник, а коло нього інтеліґентні селяни, очитані, розумні, ще й якісь студенти, кооператори. Це вже щасливе село. Робота іде гарно. Відбивається вона на цілій культурі селян. Кооперація росте в силу. А є й село без священника де цілу роботу ведуть самі селяни-інтеліґенти, селяни ідейники. Це вже найгарніший тип села. Всьо живе і змінюється. Відходять від нас священники громадяни, які жили для свого села. Минаються їмості, що піддержували своїх чоловіків при праці, були дорадницями для парохіян. Ще тут і там, як оаза на пустині найдеться священничий дім, якому близько на серці справи села, його культура, освіта. На щастя є ще такі.

Бо давно вміли наші пан-отці всьому раду дати. Вели взірцево церковні справи, вели і громадянські. В одній розмові сказав пок. о. декан Гошовський з Фалиша: — »Минається наше покоління. Щораз менше нас. Чи бачите, що нинішні священники інші? Чомусь не розуміють села з його життям і потребами. Хоч багато з них вийшло з цього села. — І село часом нас не розуміє. Але ми є на те, щоби вчити, гуртувати і бути вирозумілими. Таж цілі віки працювали над цим щоби наше село здеморалізувати. І треба літ на це, щоби його направити«.

Гуртував, вчив, ходив пішки до прилученого села, щоби і його рушити. Був в церкві, школі, читальні, касі, кооперативі, діточому садку, жіночому кружку. На все ставало йому часу. І нині доводиться говорити на ріжні теми з священниками. Є і нині священники-громадяни. Але як часто дім священичий, та давня симпатична »плебанія« відділена від села китайським муром! Не легко найти тему до розмови. Парохіяни нарікають, парох нарікає. Дуже прикро слухати це мені, священничій дитині. Ми ж знаємо, як було колись за наших батьків. А як багато праці найшлобися пр. для їмості. Жінки селянки такі безпорадні. Чи то в питаннях здоровля, чи виховання дітей, чи в господарстві. Як радо послухали би вони часом доброго слова. А кооператива, як вдячна була би вона за піддержку, за освідомлення господинь. Пропадають безцінні скарби нашого народнього мистецтва, народні обряди, пісні, вишивки, писанки. Ідуть на візки міняйлів зразки вишивок, які вже до нас не повернуть. Кому ж лекше їх зберегти, як не імості своїм впливом? Вона являється часто одинокою освіченою людиною в селі. Знаю, яку прислугу віддали нашій культурі саме ті жінки і дочки священників.

Є ще тут і там світська інтеліґенція: емерити, студенти, студентки. І тут теж бачила, що при добрій волі та працьовитости має вона великий вплив на село.Але як того нема, то і впливу нема! Тільки багато опанування і доброго підходу треба до цих всіх справ.

Безженні священники починають нову еру в нашому церковному та громадянському житті. Вони свобідні, незвязані родинними обовязками, потребують менше на своє життя. Чи працюють? Ріжно буває, так як з кожною іншою справою. Є такі, що засклеплюються в свойому домівстві та просякають саме тим матеріялістичним духом, якого часто не було у священників з родиною. Є теж щирі приятелі своїх парохіян, провідники у добрих намірах і ділах.

Фактом є, що нарід і нині шанує і любить пан-отця, який має авторитет в церкві і в громадській праці. Священник, який разом з цілим народом станув до копання фундаментів під »Народний Дім« — зумів дістати протягом тижня 1.200 зл. на заведення електрики в церкві. Бо нарід іде за добрим парохом на кожне добре діло.

Реемігранти.

Багато їх стрічаємо. Довгі роки працювали тяжко в Америці, Франції, часом Данії і Прусах. Привчилися до іншої життєвої стопи, до культури, яка там є найбуденнішою потребою. Привозили і привозять зароблені доляри і франки. Можна би за них купити камяниці в містах, збудувати фабрики, дати

гарний прожиток своїм дітям і чужим робітникам, розробити промисл, торговлю. Поставити хоч би в своїх селах взірцеві фарми, засадити великі виплатні сади і т. п.Та чи багато з цих реемігрантів використало в цей спосіб привезений гріш? Чи їхній поворот побільшив наш стан посідання в містах і містечках? Ні!

Наш чоловік, якого нудьга за рідною землею пригнала зза моря, лиш в дуже маленьких відсотках вмів зужиткувати досвід і науку, добуту на далекій чужині. По найбільшій части наші люди осідають в свойому рідному селі, будують трохи ліпші будинки і починають господарити як давно. Культура їх дому часто навертає до тої, з якою виїхали. Діти, які часто звикли до чужої культури і науки, за якийсь час уподібнюються до своїх ровесників. А ще як попаде кому жінка-господиня тутешнього селянського вишколу, то по кількох роках, ані самі господарі, ані спосіб життя не пригадує колишнього мешканця американського села, чи многолюдного міста. Деякі реемігранти, з якими довелося перебалакати неоден зимовий вечір на ці теми, жалілися на те, що не вміли інакше уладити собі життя. Ще одна справа: розпозичили доляри, а нині бідують. Праця довгих літ, молодеча сила пішла на чуже добро.

Думаю, що добре булоби створити порадню для реемігрантів у Львові, де вони, по повороті до краю, моглиби дістати пораду, як і де кинутися їм до нового життя. Бо їхати по це, щоби по повороті жити по давньому — справді шкода.

В грмадському, кооперативному житті, так як мені довелося бачити, мало реемігрантів грає визначнішу ролю.

Зате еміґранти, які лиш на короткий час приїздять домів, дуже цікавляться життям у нас, а по повороті організують збірки на будови »Народніх Домів« в своїх салях та на інші корисні громадянські потреби.

Ірина Домбчевська.

СЕРЕД КНИГ

St. Orlikowski: AKTUALNE ZAGADNIENIA KREDYTU ROLNEGO, WARSZAWA 1938.

Приспішення розвитку рільної продукції може наступити через приплив капіталу до рільництва у виді середньо- і довго- речинцевого кредиту. Користання з коротко-речинцевого кредиту є не так вигідне для рільництва, бо цей кредит за дорогий. Однак з нього рільництво користало і то головно в 1925-28 рр. Половина цього кредиту припадає на господарства понад 50 га. Задовження з титулу короткотермінового кредиту в Польщі в господарствах понад 50 га — 78,60 зл., з титулу довгоречинцевого кредиту для першої ґрупи 9.80 зл., для другої 126 зл., при чому це зіставлення не бере під увагу приватного задовження, тільки задовження в кредитових інституціях. Віддовженеве законодавство не принесло належної розвязки задовження рільництва, бо тільки пересунуло ліквідацію довгів, затягнених перед крізою, на час господарської поправи. Однак загальний стан задовження рільництва не є ще, на думку автора, грізний і дозволяє на його дальше кредитування. Щоб це кредитування могло належно розвинутися, треба зорґанізувати відповідний кредитовий апарат, що тепер ще слабо розвинений і упорядкувати ґіпотеки. Тому що кредитування рільництва заломилося в часі крізи, наступила інтервенція держави в цілі збільшення допливу кредиту до рільництва. В 1928 р. урухомлюється з державних фондів кредит під застав збіжжя, що має подвійне завдання: дати гроші рільництву і спинити надмірну подаж збіжжя по жнивах. Цей кредит щойно від 1933—34 р. має більше приміненння. Висота позичок для господарств до 50 га означено до 2.000 зл., при чому уділюється її до висоти 50 прц. вартости немолоченого і 60 прц.

вимолоченого збіжжя. На полудневі воєвідства уділено з цього кредиту позичок:

1934—34	4,073.000 зл.	22.1 прц.
1935—36	11,898.000 зл.	24.3 прц.
1936—37	12,938.000 зл.	24.4 прц.

(Українське рільництво з того одержало дуже мало. — І. Г.)

В жовтні 1937 р. рішено урухомити кредит під застав живого інвентаря на взір кредиту під застав збіжжя. Також вже при кінці 1935 р. урухомлено довгоречинцевий креди на родинні сплати. Його завданням є прийти з поміччю господарствам до 15 га при родинних сплатах. Уділює його на 25 літ Держ. Рільний Банк при чому береться під увагу рік довжника, щоби сплата наступила за одного покоління. Висота позички сягає 50 прц. вартости господарства без інвентаря і запасів, а відсотки виносять 1 прц. річно і пів прц. на адміністраційні видатки від первісної квоти позички. На ту ціль признано в 1936 р. 4 міл. зл., в 1937 р. 10 міл. зл. з того признано і уділено на:

	приділено 1936 р.	уділено 1936 р.	приділено 1937 р.	уділено 1937 р.
на Поліське вовідство . . .	60.000	2.300 (1)	60.000	8.400 (5)
„ Волинське „ . . .	220.000	9.200 (4)	220.000	41.300 (16)
„ Львівське „ . . .	550.000	168.200 (62)	600.000	242.100 (94)
„ Станиславівське воєв. . .	80.000	29.200 (13)	80.000	36 300 (15)
„ Тернопільське „ . .	200.000	78.800 (30)	300.000	165.100 (56)

(Українське населення знова дуже мало користало з цього кредиту — І. Г.)

Рівночасно в 1935 р. утворено кредит для сільського будівництва, при чому позичка може бути уділена до висоти 600 зл. при 4 прц. на час до 15 літ. Також має бути урухомлений кредит на закупно рільничих машин.

Побіч цих кредитів, починаючи від 1926 р., уділювано помічні кредити для рільництва, що потерпіло внаслідок повені, посухи, граду і т. п. при чому уділено в 1935 р. 1,291.000 зл. з чого припадає на південні і східні воєвідства 2.5%, в 1936 р. 2,820.000 зл. з чого припадає на південні і східні воєвідства 18.6%, в 1937 р. 9,612.700 зл. з чого припадає на південні і східні воєвідства 7.5%, себто майже всі квоти призначені для чисто польських теренів.

Дотеперішні досягнення в ділянці кредитування рільництва невистарчаючі і мінімальні. Буде воно успішне на думку автора тоді, коли буде опрацьований на кілька літ вперід плян льокування на грошевому ринкові емісії заставних листів і довгоречинцевого амортизаційного кредиту.

Подав **Ів. Гурик.**

Inż. F. Ostrowski: INWESTYCJE DLA USPRAWNIENIA OBROTU ROLNICZEGO, WARSZAWA 1938.

Рільна продукція має більші труднощі в підтримуванні ринків збуту і його орґанізації чим промислова продукція. Сама орґанізація їх збуту залежить не тільки від загального господарського розвою країни і грошевого ринку, але й від поземy уряджень для влегчення виміни і від торговців. Першим завданням цих уряджень є зосередити подаж рільних продуктів, що приходять на ринок в дрібних кількостях і ріжнородної якости. Важне значіння має розмір та розміщення підприємств для перерібки рільних продуктів. Стан цих уряджень до цеї пори невдоволяючий. Господарська політика по відношенні до рільництва наставлена виключно на хвилеві ефекти. Саме поняття інвестицій було зле зрозуміле і їх уважалося за щось додаткове, без чого можна обійтися. Також не доцінюється значіння кооперації в орґанізації збуту рільних продуктів і піднесення рільної продукції та легковажиться її реальну господарчу силу і її досягнення. А якраз кооперація найкраще надається для орґанізації цеї ділянки господарчого життя.

Велике значіння для збуту збіжжя мають збіжеві шпихлірі, однак будова їх поступає дуже повільно. Вибудовані до цеї пори елєватори мають поємність понад 10 тис. тон, тоді, як кільксіть збіжжя, що приходить на ринок, вагається між $3^1/_2$ до 4 міл. тон річно. Крім того вибудовано збіжевий елєватор в Ґдині о поємности около 10 тис. тон, коштом 3 міл. зл. (в 1937 р.). У Франції за 1 рік (1936) збудовано 7 елєваторів о поємности 52 тис. тон

В ділянці орґанізації перерібки і збуту молока має кооперація най кращі досягнення. Для переведення модернізації молочарства признано кредити низько опроцентовані ($1^1/_2$ прц.). Понад 250 молочарень (польських — У. Г.) одержало на ту ціль около 7 міл. зл.

Інвестиційні пляни передвиджують розбудову холоділень загального вжиткования для продуктів, що легко псуються та переховалень для ярин і овочів. Побіч того мається в пляні розбудувати перерібку мяса на консерви. Ця продукція зростає, а рівночасно зростає і вивіз перероблених мясних продуктів при рівночасному спаді вивозу живини. Рівночасно мається на увазі прийти з поміччю домашньому промислові, через уділювання йому інструкторсько-технічних порад, заосмотрення його в відповідні знаряддя і орґанізацію збуту.

В повищому інвестиційному пляні мається на увазі в першу чергу розвиток і експорт, стремління до обмеження привозу продуктів, що можуть бути заступлені через краєву рільну продукцію, наставлення промислу на зужиття краєвих сирівців і т. п.

Подав **Ів. Гурик.**

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

»НУЖДА ГАЛИЧИНИ«.

На відкритті »Госп. Ради Східньої Малопольщі« дня 12. II. ц. р. порушено передовсім справу господарського занепаду Галичини. Перший референт, др. Шарскі, голова Торг. Пром. Палати у Львові сказав між іншим:

»Область, що обіймає діяльність львівської Торг. Пром. Палати, має 55,5 тис. квадр. км. і є більший від Бльґії, Швайцарії, Данії або Голяндії. Становить 14,3% обшару Польщі. Тут найбільша пересічна густота населення. На міста припадає 21%, на села 79%; у тернопільському воєвідстві 83%, станиславівському 80%.

Госп. стан Галичини малощо ліпший від північно-східніх земль. В терноп. воєвідстві у 1930 р. не викупелно ані одного пром. свідоцтва 1-ої катеґорії. Існує лиш кілька помітних промислів: деревний, нафтовий, початкуючий потасовий і пару інших. 1936 р. на Сх. торги прибуло на 35% менше осіб, як у 1935 році. Участь Галичини в заг. польськім експорті є 15% що до вартости; хміль, фасоля і телячі шкіри осягнули 80% цілого експорту, нефтові продукти — 70%, яйця 60%, лен — 40%, дерево 35%.

Розвиток експорту спинює уклад залізничих тариф, важний з огляду на віддаль від західної границі. Львівська біржа, побіч рівенської, нотує найнижчі ціни рільних плодів. Утруднює експорт слаба сітка банкових установ. Треба експортувати не самі лиш сирівці. Треба створити сітку аґенцій експорту, приватних банків, сітку холоділень. Розбудувати будинок торг. академії та Східні Торги. Перше місце повинна заняти будова каналу Висла — Дністер — Прут. Є величезні електрифікаційні можливости. Але на першому місці брак капіталів. Треба на Галичину поширити ті податкові пільги, які вже обовязують в Центр. Пром. Окрузі і які туди відтягатимуть всі капітали.

Другий референт, др. Папара, предсідник львівської Хліборобської Палати, сказав м. і.:

»На терені трьох південно-східних воєвідств є 4,258.000 га рільничих ужитків, в цьому 3,073 тисяч на ріллі, 571.000 га лук, 495.000 га пасовищ, 316.000 га невжитків, а в цьому біля 200 тисяч га мокрих торфовищ.

На основі обчислень ще б. Краєвого Виділу з цифри 571 тисяч га лук чекає і домагається меліорації біля 400.000 га, а з цифри 495.000 га пасовищ біля 200.000 га.

Коли додамо до тих цифр ще згаданих вище 200.000 га мокрих торфовищ — дістанемо приблизну цифру **800.000 га**, тобто 19 процент самих тільки лук і пасовищ та невжитків, що **на нашому терені вимагають зmeліорування.**

Для підкреслення користи меліорації, референт навів приклад:

»Був я минулого року в селі Колодруби, рудецького повіту, де Хліборобська Палата перевела меліорацію наддністрянських лук і сам ствердив, що селянин, який за морґ забагненої луки в березні того року дістав 120 злотих, міг в червні, коли меліораційні праці були щойно в тоці, дістати вже 450—500 злотих«.

Від двох літ веде тут меліораційні праці Хліборобська Палата. В роках 1936/37 дістала вона кредит з Оборотового Фонду Земельної Реформи на меліораційні праці на свому терені 300.000 зл. Тепер робить старання, щоби їй признали на біжучий рік бодай таку саму суму.

Др. Папара перевів порівнання:

»В б. Галичині Краєвий Виділ видав у 1913-тім році на меліорації та водні будови 8,397.000 корон, а крім цього в державному австрійському бюджеті участ б. Галичини на цю ціль виносила 5,463.000 корон.

Отже разом у перечисленні на основі кількости золота в австрійській короні і польськім злотім чинитьби в б. Галичині на меліорації, на будову водних доріг, виносила біля 25 міліонів теперішних злотих. Як далекі ми від цього! Додам ще, що в Австрії видатки, звязані з меліораціями покривали: в 1/3 держава, в 1/3 Краєвий Виділ, а тільки в 1/3 заінтересовані, і то в такий спосіб, що Краєвий Банк давав їм на цю цліь позички«.

В 1910-тім році було в бувшій Галичині 3.612 млинів, в цьому числі 339 більших. А в б. Конґресівці було млинів 5.893, в цьому середніх і більших тільки 485. А на основі анкети варшавського міністерства внутрішних справ у 1934-тім році в б. Галичині стверджено існування 3.195 млинів, тобто на 417 менше, а в цьому торговельних млинів тільки 187, тобто менше, ніж половина передвоєнного стану. Зате в б. Конґресівці начислено млинів 7.968, тобто 2.075 більше, в цьому аж 609 торговельних млинів, отже на 124 більше, ніж перед війною.

В 1910 р. на терені трьох південно-східних воєвідств було безріг 1,835.000 штук, а в 1936 р. тільки 933.000 (слід зазначити, що 1936-ий рік в порівнанні з попередніми роками був роком поправи!).

Продукція горалень на цьому терені перед війною виносила — 502.000 гектолітрів, тепер виносить 120.000.

На 198 хліборобських шкіл у Польщі на львівське воєвідство припадає 13, на станиславівське 7, на тернопільське (а має воно найвищий процент орних ґрунтів, бо 60,8 проц.) аж — 5. А у варшавському воєвідстві є хліборобських шкіл 28, в познанському 24, в люблинському 17, у волинському 16, у поліському 7.

ВІДКЛИКАНИЙ ЗАКОНОПРОЄКТ ПОВНОЇ ДЕРЖАВНОЇ КОНТРОЛІ НАД ПРОМИСЛОМ.

З початком 1938 р. прилюдну опінію в Польщі заалярмувала вістка про те, що в кругах міністерства торг. і промислу готується законопроєкт »корпораційної« перебудови цілого промислу, який мавби всю промислову діяльність узалежнити від держави. Проєкт цей викликав такий відпір, що міністер торг. і промислу відмежувався від нього. (Всеж таки назначив комісію, яка

має приготовити плян »контролі над приватним інтервенціонізмом«).

Законопроєкт про »самоуправні промислові союзи« — це черговий вислід бюрократичної промисловости, що у висліді мав би привести до найогиднішого типу тоталізму, бо до повного й тугого збюрократизування приватного господарства в ділянці промислу. Плян той таїть у собі дуже поважну небезпеку для господарської підприємчивости, а тим самим й для нормального розвитку господарських сил країни — небезпеку, яка не поминулаби, річ ясна, й слабоньких паростків нашого, щойно відроджеючогося промислу.

На щастя, помисл той, „господарників від зеленого столика" зустрівся з загальним спротивом політичної опінії і фаховим осудом на сторінках польської господарської преси.

Не дивниця, бо того роду концепції і заміри можуть — здається — вивести з рівноваги навіть істоту, позбавлену такого субтельного нервового уладу, як наш.

Глухий і невражливий на дійсні прояви життя та їх саме бюрократичній ментальности проєктодавця „Політика ґосподарча«*) — робить неаби які закиди: нерозуміння найпростіших засад господарської теорії і повну іґноранцію в практичних господарських справах, неспівмірну з широкими, диктаторськими компетенціями, якими законопроєкт наділяє »делеґата міністерства промислу і торговлі« при промисловому союзі; від »відзімісі« цього делеґата залежало би поширення чи звуження продукції, згл. підприємства, повстання нових підприємств; не кіжучи вже про те, що більш як певна »розбудова« на широку скалю зовсім не потрібного апарату нового бюрократичного осередку з хмарою урядовців означає нові тягарі для суспільства, що спадуть на його плечі — річ ясна — в дорозі примусу. Все це не ворожить рожевих перспектив промислов в Польщі.

ві в Польщі.

Дальше, »Політика ґосподарча« закидає законопроєктові, що він цинічно ломить конституцію держави, бо ж саме в тих пунктах, на які покликується, іменно: § 5, стверджуючий, що творчість одиниці є »двигуном збірного життя« та § 99, що визнає приватну власність »одною з найважніших підстав суспільного ладу й правопорядку«. Зовсім не шануючи й цілковито заперечуючи ці засади, законопроєкт до корення перевертає дотеперішній суспільно-господарський лад Польщі. Це — правдива революція. Але що найголовніше і найгірше, це те, що ця революція не тільки глибокосяжна, але й безцільна. Не ставить перед собою ніякої мети, не прямує до ніякого ідеалу і, — опріч господарської руїни — не веде до ніякої ціли.

Найбільш траґічна роля його в тому, що він деморалізує, бо допускає найогиднішу форму терору — господарський терор. — Він нарешті, не має в собі нічого ориґінального. Навпаки, це непродуманий, зовсім штучний зліпок дечого потрохи з ґітлєризму і лєнінізму, внутрішньо не повязаний зі собою. Карикатура обох тих тоталізмів. Найгірша форма синкретизму. Автори законопроєкту виявили повну умову імпотенцію, дали доказ, що, вони »хемічно випрані з усього взагалі змісту. Їх змістом є мутна і пуста фраза, сполучена з вірою в творче значіння статутів, параґрафів, папірців урядування, контролі, надзору, наказу, заборони«. Всюди оцю порожнечу вони прикривають патріотичним плащиком ніби - то праці для оборони краю.

Що всі ці закиди не випливають з публіцистичного подразнення »Політики господарчої«, а є вповні оправдані й зрозумілі — наш читач переконається з найважніших постанов обговорюваного законопроєкту, які ми осьтут наведемо (законопроєкт складається з 19 §§):

§ 1.

(1). З метою піддержки промислового розвитку краю, пристосовання його до потреб оборони і спо-

луки інтересів приватної підприємчивости з інтересами народнього господарства в цілости та запевнення сталости умов господарської діяльности підприємств, як також зорґанізовання тривалої співпраці чинників, причасних до виробничих процесів, можуть бути творені самоуправні промислові союзи в ділянці промислу, гірництва, торговлі, комунікації та електрифікації.

(2). Здійсняючи повищі ціли, діяльність тих союзів може обіймати реґульовання й контролю продукції, збуту, цін і умов обміну, довозу й вивозу та піддержку при використанню краєвих сирівців.

§ 2.

(1). Для облегчення здійснення завдань самоуправних промислових союзів може Рада міністрів на внесок міністра промислу і торговлі шляхом роспорядження узалежнити повстання нових підприємств, або розбудову існуючих підприємств, як також обсяг і спосіб використання їх продукційної здатности в ділянках народнього господарства, обнятих діяльністю союзів, — від попередньої згоди міністра промислу і торговлі.

(2). В тій ціли може Рада Міністрів на внесок міністра промислу й торговлі в дорозі роспорядження змінити або доповнити приписи, що дотичать довозу і вивозу поодиноких товарів.

§ 7.

(1). Статут самоуправного промислового союзу затверджує або надає (§ 4) міністр промислу й торговлі в дорозі роспорядження по вислуханню опінії властивих промислово-торговельних палат.

(2). Зміни статуту вимагають затвердження міністра промислу й торговлі.

§ 9.

(1). Нагляд над діяльністю самоуправного промислового союзу належить до міністра промислу й торговлі за посередництвом призначеного ним делеґата.

(2). Кошти нагляду поносить союз, висоту тих коштів усталює міністр промислу й торговлі.

§ 10.

(1). Делеґат міністра промислу й торговлі може брати участ у нарадах всіх орґанів самоуправного промислового союзу з правом забирати голос і ставити внески.

(2). Делеґатові прислуговує право завішування ухвал орґанів союзу.

§ 11.

(1) Орґани самоуправного промислового союзу й делеґат міністра промислу й торговлі мають право переводити контролю підприємств, прилежних до союзу, задля ствердження, чи підприємства приміняються до постанов статуту союзу та обовязуючих ухвал.

(2). Учасники союзу обовязані представити всі книги, рахунки й документи, як також уділювати всякі вияснення, потрібні для переведення контролі.

§ 13.

(1). Всякі спори, виникаючі з діяльности самоуправного промислового союзу й повстаючі між його учасниками чи між учасниками союзу та його орґанами, полагоджує полюбовний суд, що його подрібну орґанізацію означує статут.

(2). Провідником суду є делеґат міністра торговлі й промислу.

§ 14.

Членські оплати й оплати з належностей промислового союзу (§ 8. т. 9) можуть бути стягані адміністраційним шляхом.